

TIL VA FIKRLASH O‘RTASIDAGI BOG‘LANISH

Andijon davlat chet tillari instituti

Roman-german va slavyan tillari fakulteti

Fransuz tili ta'lim yo'nalishi 301-guruh talabasi

Patidinova Marjona Murojiddin qizi

Ilmiy maslahatchi: **Kabulova U.S.**

Annotatsiya: Til va fikrlash o'rtasidagi bog'lanish murakkab va ko'p qirrali jarayondir. Turli nazariyalar orqali bu jarayonning ijtimoiy, psixologik va madaniy jihatlari o'rganilgan. Til nafaqat aloqa vositasi, balki fikrlash jarayonining asosiy elementi sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, metaforalar va ichki nutq kabi tushunchalar bu bog'lanishni yanada chuqurlashtiradi.

Kalit so'zlar: *metafora, til, madaniyat, tafakkur, nutq, nazariya, kognitiv jarayon.*

Аннотация: Связь языка и мышления – сложный и многогранный процесс. Социальные, психологические и культурные аспекты этого процесса изучались с помощью различных теорий. Язык служит не только средством общения, но и основным элементом мыслительного процесса. Кроме того, такие понятия, как метафора и внутренняя речь, углубляют эту связь.

Ключевые слова: *метафора, язык, культура, мышление, речь, теория, познавательный процесс.*

Abstract: The connection between language and thinking is a complex and multifaceted process. Social, psychological and cultural aspects of this process have been studied through different theories. Language serves not only as a means of communication, but also as the main element of the thought process. Also, concepts such as metaphors and inner speech deepen this connection.

Key words: *metaphor, language, culture, thinking, speech, theory, cognitive process.*

Til va fikrlash o'rtasidagi bog'lanish insoniyat tarixida doimo muhim mavzulardan biri bo'lib kelgan. Bu ikki tushuncha bir-birini qanday to'ldiradi, bir-biriga qanday ta'sir qiladi va insonning kognitiv jarayonlaridagi roli qanday? Ushbu maqolada, til va fikrlash o'rtasidagi aloqalar, shuningdek, turli nazariyalar va tadqiqotlar orqali bu jarayonlarning o'zaro ta'siri o'rganiladi.

Til va fikrlash o'rtasidagi bog'lanish haqida ko'plab olimlar o'z fikrlarini bildirishgan. Benjamin Lee Whorf va Edward Sapir kabi olimlar tilning fikrlash jarayoniga ta'siri haqida muhim nazariyalar ishlab chiqqanlar. Whorfning "lingvistik relativizm" gipotezasi til va fikrlash o'rtasidagi bog'lanishni

ta'kidlaydi, ya'ni odamlarning fikrlash usuli ularning ona tilidan kelib chiqadi. Bu nazariya, masalan, turli tillarda vaqtni ifodalash usullari farq qilishi va bu farqning odamlarning vaqtni tushunish tarziga ta'siri borligini ko'rsatadi. Edward Sapir esa tilni ijtimoiy va madaniy kontekstda o'rganib, uning fikrlash va madaniyatga ta'sirini ta'kidlaydi. Sapirga ko'ra, til nafaqat aloqa vositasi, balki fikrlarni shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi.

Lev Vigotskiy esa til va fikrlash o'rtasidagi bog'lanishni yanada chuqurroq o'rganadi. U "ichki nutq" tushunchasini kiritib, tilning fikrlarni tashkil etishdagi ahamiyatini ko'rsatadi. Bu nazariya, til orqali ifodalangan fikrlar insonning kognitiv jarayonlariga qanday ta'sir qilishini tushunishga yordam beradi. George Lakoff va Mark Johnson esa metaforalar orqali fikrlash jarayonini qanday shakllantirishini ko'rsatadilar. Ularning "Metaforalar biz yashaydigan hayot" asarida til va fikrlar o'rtasidagi bog'lanish yanada chuqurlashtiriladi. Bu olimlarning fikrlari, til va fikrlash o'rtasidagi aloqaning murakkabligini va uning insoniyat uchun ahamiyatini ko'rsatadi. Benjamin Lee Whorf va Edward Sapir kabi lingvistlar tilning fikrlash jarayoniga ta'sirini o'rganishda muhim rol o'ynagan¹. Whorfning gipotezasi, ya'ni "lingvistik relativizm" fikriga ko'ra, odamlarning fikrlash tarzlari ularning ona tillaridan kelib chiqadi. Ularning tili qanday bo'lsa, ularning dunyoqarashi ham shunday bo'ladi. Misol uchun, turli tillarda vaqtni ifodalash usullari farq qiladi, bu esa vaqtni qabul qilish va tushunish tarzini ham o'zgartiradi².

Edward Sapir esa tilni ijtimoiy va psixologik kontekstda o'rganib, tilning madaniyat va fikrlashga ta'sirini ta'kidlaydi. Uning fikricha, til nafaqat aloqa vositasi, balki fikrlash jarayonining asosiy elementidir³. Bu nazariyalar til va fikrlash o'rtasidagi bog'lanishni yanada chuqurlashtiradi.

Lev Vigotskiy fikrlash va til o'rtasidagi bog'lanishni o'rganishda muhim ahamiyatga ega. U tilning kognitiv rivojlanishdagi roli haqida yozgan. Vigotskiyga ko'ra, til nafaqat fikrlarni ifodalash vositasi, balki fikrlarni shakllantirishda ham muhimdir. U "ichki nutq" tushunchasini kiritgan, bu esa odamning ichki fikrlarini tashkil etish uchun tilni qanday ishlatishini ko'rsatadi⁴. Bu nazariyalar asosida, til va fikrlash o'rtasidagi bog'lanish nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy jihatdan ham muhimdir. Til orqali ifodalangan fikrlar insonning kognitiv jarayonlariga ta'sir qiladi va ularning rivojlanishiga yordam beradi.

George Lakoff va Mark Johnson metaforalar orqali fikrlash jarayonini qanday

¹ Whorf, Benjamin Lee. (1956). *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. — Cambridge: MIT Press, 1956.

² Whorf, Benjamin Lee. *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. — Cambridge: MIT Press, 1956.

³ Sapir, Edward. *Language: An Introduction to the Study of Speech*. — New York: Harcourt, Brace, 1921.

⁴ Vigotskiy Lev S. *Thought and Language*. — Cambridge: MIT Press, 1986.

shakllantirishini ko'rsatadi⁵. Ularning "Metaforalar biz yashaydigan hayot" asarida til va fikrlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirni tahlil qiladi. Metaforalar odamlarning dunyoqarashini shakllantiradi va ularning fikrlarini qanday ifodalashiga ta'sir qiladi⁶ (Lakoff & Johnson, 1980). Bu jarayon til orqali amalga oshiriladi va shu tariqa til va fikrlash o'rtasidagi bog'lanish yanada kuchayadi.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, til va fikrlash o'rtasidagi bog'lanish murakkab va ko'p qirrali jarayondir. Turli nazariyalar orqali bu jarayonning ijtimoiy, psixologik va madaniy jihatlari o'rganilgan. Til nafaqat aloqa vositasi, balki fikrlash jarayonining asosiy elementi sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, metaforalar va ichki nutq kabi tushunchalar bu bog'lanishni yanada chuqurlashtiradi. Kelajakda bu mavzu bo'yicha tadqiqotlar davom ettirilishi zarur, chunki til va fikrlash o'rtasidagi aloqalar insoniyatning rivojlanishi uchun muhimdir.

Adabiyotlar ro'yxati :

1. Whorf, Benjamin Lee. Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf. – Cambridge: MIT Press, 1956.
2. Sapir, Edward. Language: An Introduction to the Study of Speech. – New York: Harcourt, Brace, 1921.
3. Vigotsky, Lev S. Thought and Language. – Cambridge: MIT Press, 1986.
4. Lakoff, George, and Johnson, Mark. (1980). Metaphors We Live By. –Chicago: University of Chicago Press, 1980.

⁵ Lakoff, George, and Johnson, Mark. Metaphors We Live By. — Chicago: University of Chicago Press.

⁶ Lakoff, George, and Johnson, Mark. Metaphors We Live By. —Chicago: University of Chicago Press, 1980.